

Sven Ove Hansson:

Antroposofins kunskapssyn

Antroposoferna hävdar med eftertryck att deras lära inte är en religion utan en vetenskap. Denna ståndpunkt har, liksom det mesta inom antroposofin, sitt ursprung hos Rudolf Steiner själv. Steiner kallade omväxlande sin verksamhet "hemlig vetenskap", "gudomlig vetenskap" och "andevetenskap". (1)

Andevetenskapen vill enligt honom "tala om det icke-sinnliga på samma sätt som naturvetenskapen talar om det sinnliga". (2) Den verkar genom att hos individen utveckla en förmåga att se direkt in i den andliga verkligheten (klärvoajans). Den process varigenom denna förmåga utvecklas kallade han "invigning". (3) Steiner har gett ganska noggranna riktlinjer för invigningens första steg.

Vissa individer har, enligt Steiner, en personlighet som underlättar klärvoajansens framväxt: "Det finns barn som vet att med helig fruktan se upp till personer som de högaktar. De hyser vördnad för dem, en vördnad som i djupaste hjärtat förbjuder dem att låta någon tanke komma fram av kritik eller opposition... Ur raden av dessa människobarn träder många av den dolda kunskapens lärjungar fram." (4)

Om en lärjunge inte är född med denna attityd, är det nödvändigt att han "genom självfostran energiskt frambringar den undergivna inställningen hos sig själv". Orsaken till detta är att "varje kritik, varje dömande omdöme fördriver själens krafter att nå högre kunskap i lika hög grad som varje hängiven vördnad utvecklar dessa krafter". (5)

När lärjungen gjort sig av med sin kritiska attityd, är nästa steg att utföra dagliga meditationer. En av de meditationer som Steiner beskriver består i att titta på ett frö och försöka se, för sitt inre öga, hur det växer upp till en planta. Gradvis leder denna övning, enligt Steiner, till en förmåga att verkligen se den potentiella

växt som ryms inom fröet. (6)

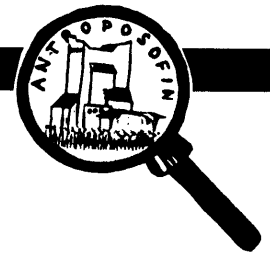
För att den klärvoajanta förmågan ska utvecklas måste lärjungen hela tiden betvinga varje inre tendens till att analysera eller kritisera. "Genom sådant förståndsarbete leder han bara bort sig själv från den rätta vägen. Han ska friskt, med sunda sinnen och med skarp iakttagelseförmåga se in i sinnevärlden och sedan överlämna sig åt sina sinnen." (7) Med andra ord: "Vi måste säga oss själva: Vårt tänkande upphör, och vårt huvud blir en skådeplats för de högre hierarkernas inverknings." (8)

När antroposofen har förvärvat kunskap på detta sätt, så "har han också redan upplevt bevisningen; inget kan uppnås genom ett utifrån tillfogat bevis". (9)

Den framgångsrike klärvoajanten får uppleva dramatiska förändringar i sitt psyke. Tidigare blev hans medvetande "ständigt avbrutet av sömnens vilopausar". (10) Nu behåller han fullt medvetande under sömnen. Vidare slutar hans drömmar att vara "förvirrade och godtyckliga. Nu börjar de att anta en regelbunden karaktär. Deras bilder blir meningsfullt sammanhängande på samma sätt som vardagslivets föreställningar." (11)

Klärvoajanten får tillgång till kunskap som den oinvigde inte har tillgång till. Så t ex kan han överskrida historievetenskapens begränsningar och förnimma "de förflutna skeendena i deras eviga karaktär". (12) Detta innebär bl a att han kan "läsa" den s k Akasha-kronikan. Detta är inte en kronika i ordets vanliga bemärkelse (en handskrift eller liknande), utan en ockult kunskapsväg utanför den materiella verkligheten.

"De som är invigda i läsandet av en sådan levande skrift kan skåda tillbaka till en långt mer avlägsen förgången tid än den som den yttre historien framställer. De kan också – genom omedelbar andlig

varseblivning – skildra de ting som den yttre historien skildrar på ett långt mera tillförlitligt sätt än vad det är möjligt för denna att själv göra." (13)

Steiner var en flitig läsare av Akashakrönikan. En betydande del av hans många skrifter består av detaljerade beskrivningar av historiska händelser som han studerat på detta sätt. Han gav noggranna detaljer om Atlantis och andra förlorade civilisationer. Han korrigerade också evangelierna och avslöjade de gamla egyptiska prästernas hemligheter, etc. Allt detta hade han hämtat från Akashakrönikan.

Steiners läror omfattar också ett flertal andra kunskapsområden, sådana som jordbruk, medicin och pedagogik. Källan var alltid densamma: hans egna klärvoajanta syner.

Intersubjektivitet

För den som misstror Steiners anspråk om vetenskaplighet finns det många angreppspunkter. Två av de mest grundläggande är att hans kunskapsväg inte är intersubjektiv och att dess resultat strider mot den gängse vetenskapens resultat.

Steiner var själv utomordentligt väl medveten om båda dessa argument. Han hävdade med emfas att hans metod är intersubjektiv och att dess resultat kommer att bekräftas av den konventionella vetenskapen. Genom dessa hans ställningstaganden är det möjligt att utvärdera hans kunskapsväg enligt två kriterier som accepteras både av honom själv och av den gängse vetenskapens förespråkare. Låt oss börja med intersubjektiviteten.

Med vetenskapens intersubjektivitet menas att dess resultat inte är unika för en enskilde forskaren. Resultaten ska kunna bekräftas om andra – även kritiskt sinnade – forskare upprepar undersökningen.

Så t ex krävs det av experiment att de ska gå att upprepa och då ge samma resultat.

Enligt Steiner är den klärvoajanta kunskapsvägen intersubjektiv. Äkta klärvoajanter når nämligen alltid samma resultat. "Lika säkert som att två människor som ser med sina ögon båda ser att ett runt bord är runt – och att inte den ene ser det som runt och den andre som fyrkantigt – lika säkert är det samma andliga gestalt som framträder inför två själar när de ser en blommande blomma." (14) I själva verket, menade han, är andevetenskapen mera intersubjektiv än den gängse vetenskapen.

"Och vad olika invigda meddelar om historia och förhistoria kommer väsentligen att stämma överens. Det finns faktiskt en sådan historia och förhistoria i alla ockulta skolor. Och här råder sedan årtusenden en så fullständig överensstämmelse att den överensstämmelse som råder mellan de yttre historieskrivarna under bara ett århundrade alls inte kan jämföras med den. De invigda skildrar i alla tider och på alla platser väsentligen detsamma." (15)

Denna ståndpunkt är måhända något förvånande om man betänker de stora och lätt belagda skillnader som finns mellan olika ockulta skolor, bl a i deras uppfattningar i historiska frågor. Steiner förnekade inte heller att dessa skillnader. I stället hävdade han att de endast berodde på att vissa av klärvoajansens utövare begick misstag. *Sann* ockult kunskap var densamma för envar som var förmögen att nå fram till den. "Skillnaden är förhanden endast så länge som människorna vill närma sig de högsta sanningarna på det personliga godtyckets väg i stället för att göra det på en vetenskapligt fastlagd väg." (16)

För att påvisa att antroposofisk kunskap är intersubjektiv räcker det inte att hävda att somliga syner är sanna och andra felaktiga. Dessutom krävs då en

metod för att påvisa om en viss syn är sann eller falsk. Om en sådan metod kan anges, och om den ger samma resultat för alla som tillämpar den, då har denna kunskapsväg visats vara intersubjektiv.

Steiner presenterade faktiskt en sådan metod. För att undvika misstag, och för att försäkra sig om att hans syner var riktiga, skulle den blivande klärvoajanten förlita sig på en lärare. "Genom sin lärare tar man emot sådant som har vunnits för mänskligheten av inspirerade föregångare." (17)

Steiner klargjorde vad detta handlar om på följande sätt: "För den som bara gör 'övningar' utan att inrikta sin själsblick mot bestämda fakta i den översinnliga världen, i syfte att träda in i denna värld, för honom förblir denna värld ett obestämt och förvirrande kaos. Man lär sig att leva sig in i denna värld så att säga naivt, därigenom att man underrättar sig om bestämda fakta i densamma. Sedan får man göra upp med sig själv om hur man – när man lämnar naiviteten bakom sig – fullt medveten själv når fram till de upplevelser som man har fått meddelande om." (18)

Andevetenskapens utövare ska alltså jämföra sina syner med dem som förmedlas till honom av hans lärare och av andra "inspirerade föregångare". Hans egna syner är korrekta endast om de stämmer med dessa tidigare syner. Dessa jämförelser är en nödvändig del av den antroposofiska kunskapsvägen. Steiner framhöll att "den säkra ledningen av en erfaren ockult lärare kan aldrig helt avvaras". (19)

I ett viktigt avseende är detta faktiskt en intersubjektiv kunskapsväg. Låt oss anta att varje lärjunge på den antroposofiska kunskapsvägen bedömer autenticiteten hos sina syner efter hur de stämmer överens med en föregångares syner. Låt oss vidare anta att de alla anlitar *samma* föregångare. Då är deras metod intersubjektiv. Denna form av intersubjektivitet ger emellertid upphov till åtminstone två ytterligare kunskapsteoretiska problem:

1) Eftersom det finns olika ockulta föregångare som har olika läror, hur får vi (intersubjektivt) veta vilka som är genuina?

2) Om en lärares vägledning är nödvändig, varifrån fick den förste ockulte läraren sin ockulta kunskap?

Det förefaller inte som om Steiner har försökt att lösa något av dessa problem. I avsaknad av lösningar på dem kan den antroposofiska kunskapsvägens intersubjektivitet bara vinnas genom underkastelse under en auktoritet vars överlägsna tillgång till kunskap saknar oberoende motivering. Detta är visserligen intersubjektivitet, men i en auktoritär form som har föga att skaffa med den intersubjektivitet som råder i fråga om empirisk kunskap.

I den antroposofiska praktiken tillkommer ytterligare ett problem: Sedan Steiners död år 1925 har ingen annan kommit i närheten av hans klärvoajanta förmåga. Så t ex har ingen efter honom lyckats att "läsa" Akasha-krönikan.

Utifrån Steiners teori skulle man ha kunnat misstänka att antroposofin till största delen skulle bygga på nu levande antroposofers ockulta syner (dvs på syner som de har och som stämmer överens med Steiners syner). Men i praktiken är det bara en mycket liten del av det som antroposoferna tror på som har en sådan grund. I stället är det Steiners skrifter och nedtecknade föredrag som är den dominerande kunskapskällan.

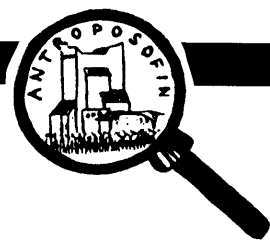
Det vore emellertid fel att avfärda denna kunskapskälla såsom stridande mot Steiners anvisningar. Om man accepterar sina egna syner enbart om de stämmer överens med föregångarens syner, vad kan då vara mer naturligt än att acceptera föregångarens syner även när man inte själv lyckats reproducera dem? I själva verket är detta vad Steiner rådde dem av oss att göra som "inte kan och vill beträda stigen in i den översinnliga världen". (20)

Det finns en uppenbar parallell mellan denna genväg till antroposofisk kunskap och det sätt varpå vi lär oss gängse vetenskap vid skolor och universitet. Vi lär oss mekanik utan att upprepa Galileis experiment eller Tycho Brahes observationer. Vi lär oss också grunderna i egyptisk historia utan att försöka dechiffrera hieroglyfer. I stället lär vi oss av "föregångare", vars resultat sammanfattas i läroböckerna.

Men trots denna likhet finns det minst två viktiga skillnader. Den ena gäller *attityden till kritiskt tänkande*. Det allmänt accepterade pedagogiska idealet i undervisning om gängse vetenskap är att inspirera eleverna till att tänka kritiskt och självständigt. Antroposofins pedagogiska ideal är, som vi redan sett, det rakt motsatta. Steiner framhöll att behovet av en okritisk attityd också gäller då man tar del av ockult kunskap utan att själv försöka få några ockulta syner.

"Om man får budskap om sådana sanningar, så väcker de av egen kraft inspiration i själen. Man måste försöka, när man blir delaktig av sådan inspiration, att inte ta emot dessa kunskaper nyktert och förnufts-mässigt, utan låta sig försättas i alla möjliga känsloupplevelser av idéernas höga flykt." (21)

Den andra väsentliga skillnaden gäller *tillgången till kunskap*. I konventionell vetenskap förväntas lärare uppmuntra eleverna att lära sig så mycket de kan även om de mest avancerade delarna av vetenskapen. Det anses inte "farligt" för nybörjaren inom fysiken att försöka förstå kvantkromodynamik eller för nybörjaren

inom språkvetenskap att studera ett endast till hälften dechiffrerat antikt skriftspråk.

Inom antroposofin finns det däremot strikta gränser för vilken information som anses lämpad för de icke-invigda. Lärjungens fysiska sinnen hindrar honom från att se "ting som han, om oförberedd, skulle försättas i omåttlig bestörtning av, ting vars anblick han inte kan tåla. Denna anblick måste den ockulte lärjungen bli vuxen." (22) Det är "en naturlig lag för alla invigda" att inte avslöja något för dem som inte är förberedda för att veta det. (23)

"Du kan smicka honom, du kan tortera honom, men inget kan förmå honom att förråda något för dig om vilket han vet att han inte får förråda det för dig eftersom du på ditt utvecklingsstadium ännu inte förstår att bereda hemligheten det rätta mottagandet i din själ." (24)

Förutsägelser om naturvetenskapen

Enligt Steiner finns det ingen motsägelse mellan antroposofi och konventionell vetenskap.

"Andevetenskapens resultat står aldrig i motsättning till den naturvetenskapliga faktaforskningen. Överallt där man *fördomsfritt* betraktar de båda visar det sig fastmer för vår tid något helt annat. Det framkommer att faktaforskningen styr fram mot målet att inom inte alltför avlägsen tid bringas i full harmoni med det som andeforskningen inom vissa områden måste fastställa ur sina översinnliga källor." (25)

Med andra ord är den konventionella vetenskapen förutbestämd att gradvis återupptäcka de sanningar som andevetenskapen redan har upptäckt. Steiner godtog inte uppfattningen att den empiriska vetenskapen skulle kunna avgöra när antroposofin har rätt och när den har fel. Ändå ställer hans förutsägelse om den gängse vetenskapens konvergens mot antroposofin honom i en situation där hans olika påståenden kan testas mot den gängse vetenskapens resultat. Om det skulle visa sig att naturvetenskapen har rört sig i riktning mot antroposofin så är detta ett mycket starkt stöd för hans kunskapsväg. Om det å andra sidan skulle visa sig att naturvetenskapen har (ytterligare) fjärrat sig från antroposofin, så vet vi med säkerhet att Steiners ockulta kunskap inte var ofelbar.

En jämförelse med naturvetenskapen är alltså mycket mera relevant i detta fall än vad den är för en hel del andra ockulta läror. Många ockultister undgår empirisk prövbarhet genom att hävda att det de talar om är en verklighet som är helt skild från den fysiska verklighet som naturvetenskapen sysslar med.

Låt oss därför se närmare på Steiners utsagor om

naturvetenskap. Jag har valt ut två testfall, som båda är hämtade från fysiken. Att jag valt just dessa exempel beror dels på att de handlar om mycket grundläggande naturvetenskapliga frågor, dels på att Steiners uttalanden i båda fallen är tämligen otvetydiga.

Det första exemplet gäller atomens struktur. År 1917 sa Steiner: "Materialisterna – vi kallar dem helt enkelt så – föreställer sig att världen består av atomer. Vad visar oss andevetenskapen? Förvisso för oss naturfenomenen tillbaka till sådana atomer, men vad är de, dessa atomer?... Enligt materialisterna är rummet tomt, och där inne, där vacklar atomerna runt. Alltså är atomerna det allra fastaste. Men så är det inte, utan allt detta beror på villfarelser. Atomerna är i själva verket blåsor i den imaginativa insikten, och där det tomma rummet finns där finns verkligheten. Atomerna består i själva verket däri att de är uppblåsta till blåsor. Blåsor är de. Där finns alls inget, i motsats till omgivningen. Vet ni hur det är med bubblorna i en mineralvattensflaska? Där bubblorna finns, där finns det inget i vattnet, men man ser bubblorna där. Där är rummet tomt, där inne finns ingenting." (26)

Enligt Steiners förutsägelse om förhållandet mellan antroposofi och naturvetenskap ska det sedan 1917 ha skett åtminstone någon förändring inom naturvetenskapen i riktning mot en uppfattning om atomerna som något där "där inne finns ingenting". Men i själva verket har atomfysiken utvecklats i den rakt motsatta riktningen. Från naturvetenskaplig synpunkt är det ett minst sagt väletablerat faktum att atomerna inte är tomma bubblor.

Mitt andra exempel gäller den speciella relativitetsteorin. I samma tal från 1917 ägnade Steiner ett avsnitt åt denna teori. Avsnittet löd i sin helhet:

"Ty all den glänsande galenskap som man idag t.ex. utskänker som realfilosofi, och genom vilken Einstein har blivit en stor man, kommer endast att kunna tillbakavisas om man skaffar sig klara begrepp om dessa ting, begrepp som svarar mot verkligheten. Vet ni, *relativitetsteorin* är ju så uppenbar. Inte sant, man behöver bara föreställa sig att om en kanon avfyras på avstånd så hör man den först efter en viss tid. Nu föreställer vi oss emellertid att vi närmar oss kanonen. Då hör man den tidigare, eftersom man kommer närmare. Men *relativitetsteoretikern* drar härav slutsatsen att om man rör sig lika fort som ljudet, då förflyttar man sig med ljudet och hör det inte. Och förflyttar man sig ännu fortare än ljudet, då hör man det som avlossas senare tidigare än det som avlossats tidigare. Detta är ju idag en allmänt godtagen föreställning, men den står inte i det minsta förhållande till verkligheten. Ty om man rör sig lika fort som ljudet, så kan man själv vara ett ljud,

men man kan inte höra ett ljud. Dessa osunda föreställningar lever emellertid idag som *relativitetsteori* och åtnjuter det allra största anseende." (27)

Enligt Steiners förutsägelser om förhållandet mellan antroposofi och naturvetenskap borde den speciella relativitetsteorin idag ha en svagare ställning inom naturvetenskapen än vad den hade år 1917. Så är emellertid inte fallet. Tvärtom har dess ställning förstärkts av den empiriska bevisning som har ansamlats genom årens lopp.

Det kan möjligen vara av något intresse att Steiners uttalanden om relativitetsteorin uppvisar en nära likhet med vad som kunde ha sagts av någon vars kunskap om denna teori inskränkte sig till någon populärvetenskaplig text som han läst men missförstått. Det är vanligt att ljusets Dopplereffekt förklaras med jämförelser med motsvarande effekt för ljudvågor, men detta är bara en liknelse. Ljudhastigheten har i motsats till ljushastigheten ingen särskild roll i relativitetsteorin.

I det citerade textavsnittet påstod Steiner också att den som rör sig med ljudhastigheten "kan inte höra ett ljud". Detta påstående måste sättas in i sitt historiska sammanhang. År 1917 ansåg fysiker att det var felaktigt, men allmänheten hade förmodligen ingen bestämd uppfattning i frågan. Idag, i överljudsplanens tidevarv, är det förmodligen svårt att finna någon som inte anser påståendet vara uppenbart orimligt. Det är förvånande om ett sådant påstående gjordes av en person som var förmögen att förutsäga naturvetenskapens framtida utveckling.

Ett otal fler exempel av samma slag står att finna i Steiners skrifter. (Ett av dem finns refererat i Folkvett nr 2/89, nämligen Steiners förutsägelse att kvicksilver snart åter skulle slå ut de nya preparaten mot syfilis.) Steiner hade helt enkelt fel när han påstod att naturvetenskapen skulle komma att utvecklas i riktning mot antroposofin.

Ett tänkbart svar på detta är att Steiner visserligen ofta hade fel, men att det ändå är möjligt att nå tillförlitlig kunskap med hans metod. Men då blir problemen med valet av "föregångare" än svårare att lösa. Om en lärjunge bara kan veta när hans syner är riktiga genom att jämföra dem med information från en föregångare som hade korrekta syner, men Steiners syner ofta var felaktiga, hur kan han då veta vilka föregångare han ska lita på?

Jag kan bara se en tänkbar utväg ur detta för den trogne antroposofen. Han kan ta Steiners varningar mot en kritisk attityd på allvar. Om några av Steiners uttalanden verkar felaktiga eller motsägelsefulla, så

måste det bero på att vi inte förstår dem. Så vad är problemet?

Problemet är att det inte finns något nämnvärt kvar som den antroposofiska kunskapssynen har gemensamt med den vetenskapliga.

Sven Ove Hansson

Noter

Följande förkortningar används i notförteckningen:

Akasha: Rudolf Steiner, *Aus der Akasha-Chronik*, Dornach, u.å.

Geheimw: Rudolf Steiner, *Die Geheimwissenschaft im Umriss*, Leipzig 1920.

Stufen: Rudolf Steiner, *Die Stufen der Höheren Erkenntnis*, Dornach 1931.

Wie erlangt: Rudolf Steiner, *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?*, Berlin 1918.

1. "Gudomlig vetenskap" finns i *Wie erlangt*, s 25.
2. *Geheimw*, s 4.
3. *Wie erlangt*, s 61.
4. *Wie erlangt*, ss 4-5.
5. *Wie erlangt*, s 6.
6. *Wie erlangt*, ss 47 ff.
7. *Wie erlangt*, ss 32-33.
8. Rudolf Steiner, *Meditation und Konzentration. Die drei Arten des Hellschens*, Dornach 1935, s 22.
9. *Geheimw*, s 10.
10. *Wie erlangt*, s 159.
11. *Wie erlangt*, s 148.
12. *Akasha*, ss 2-3.
13. *Akasha*, s 3.
14. *Wie erlangt*, s 32.
15. *Akasha*, s 3.
16. *Geheimw*, ss 14-15.
17. *Stufen*, s 65.
18. *Geheimw*, s 21.
19. *Stufen*, s 69.
20. *Wie erlangt*, s X.
21. *Stufen*, s 66.
22. *Wie erlangt*, s 58.
23. *Wie erlangt*, s 3.
24. *Wie erlangt*, ss 3-4
25. *Akasha*, s 227.
26. Rudolf Steiner, *Die Karma des Materialismus, Berliner Vorträge, gehalten im August und September 1917*, Berlin 1922, ss 2:14-15.
27. *Karma des Materialismus*, s 2:16.